

О.А.КУЧЕРУК,

кандидат педагогічних наук, доцент (м.Житомир);

Г.В.ГРИБАН,

кандидат педагогічних наук, доцент (м.Житомир)

## РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ У СТРУКТУРІ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*В статті авторами окреслено сутність професійної креативності в структурі розвитку лінгвометодичної компетентності та визначено шляхи розвитку творчості майбутнього вчителя української мови.*

**Ключові слова:** креативність, методична компетентність, вчитель української мови.

*Постановка проблеми в загальному вигляді...* У сучасних умовах професійної підготовки майбутнього вчителя-словесника набуває актуальності розвиток творчих здібностей студентів-філологів. Такий підхід значною мірою пов'язаний з тим, що реформування рідномовної освіти в середніх загальноосвітніх закладах потребує оновлення і модернізації процесу, власне, лінгвометодичної підготовки майбутнього шкільного мовника, здатного репродуктивно й авторитарно професійну діяльність замінити педагогікою творчої співпраці на основі гуманістичних принципів, здійснювати ефективне навчання учнів української мови за різними рівнями складності. Важливу роль у формуванні професійно-методичної компетентності вчителя-словесника відіграє опанування методики української мови за допомогою творчо-розвивальних технологій, що являють собою взаємозв'язок форм, методів і засобів навчання, спрямованих на розвиток професійної креативності з опорою на унікальний особистісний досвід і ціннісні орієнтації студента-філолога.

*Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...* Потрібно зазначити, що у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній літературі питання суті креативності, продуктивної діяльності, творчої особистості розглядали І.Бех, Д.Богоявленська, Л.Виготський, О.Запорожець, І.Зязюн, Г.Костюк, В.Роменець, С.Рубінштейн, О.Савченко, В.Сухомлинський, М.Холодна та ін. Однак, проблема розвитку креативності майбутнього вчителя-словесника в контексті лінгвометодичної компетентності вивчена недостатньо і потребує подальшого розроблення у зв'язку з практичним застосуванням її в педагогічній діяльності.

*Формулювання цілей статті...* Мета статті – окреслити суть професійної креативності в структурі розвитку лінгвометодичної компетентності та визначити шляхи розвитку творчості майбутнього вчителя української мови.

*Виклад основного матеріалу...* Пріоритетними напрямками запропонованої концепції є особистісно орієнтований, суб'єктно-діяльнісний і системний підходи до вивчення курсу методики мови, що передбачають творчу навчально-пізнавальну, практичну, організаційну і наукову діяльність студентів під час взаємопов'язаних занять – лекційних, практичних, лабораторних, педагогічної практики з мови, а також у процесі виконання курсових і дипломних досліджень. При цьому *професійна креативність* учителя мови розглядається як здатність до реалізації творчої інтенції педагога, до створення таких навчально-виховних продуктів у сфері мовної освіти, які характеризуються оригінальністю, новизною, викликають інтерес у суб'єктів навчання тощо.

Розроблення творчо-розвивальної технології організації відповідних навчальних занять у Житомирському державному університеті імені Івана Франка проводиться з урахуванням системи вмінь і навичок, необхідних для становлення професійно-методичної компетентності вчителя української мови. Їх умовно можна поділити на три групи: *загальнопедагогічні* вміння (пов'язані з самореалізацією у сфері педагогічної творчості, оригінальним моделюванням навчально-виховного процесу, творчим мисленням, нестандартним розв'язанням педагогічних ситуацій, проведенням і аналізом уроків, позакласних заходів), *спеціальні* (які впливають із специфіки курсу методики української мови, зокрема вміння працювати з навчально-методичною літературою, аналізувати труднощі в засвоєнні учнями мови і добирати шляхи подолання їх, розробляти на основі власного фахового і особистісного досвіду інноваційні методи, технології навчання мови, складати систему мовно-мовленнєвих вправ і завдань, організувати підготовку до переказів і творів, аналізувати текст з погляду функціонування в ньому мовних одиниць, проектувати й проводити роботу над різними видами мовних помилок) і *комунікативні* (пов'язані з культурою мовлення, технікою виразного мовлення, ефективністю і щирістю спілкування залежно від комунікативної педагогічної ситуації).

З огляду на сказане, професійна компетентність і комунікативна культура є основними аспектами у формуванні творчої особистості вчителя-словесника.

Підходити до оптимізації розвитку креативних професійно-методичних умінь і навичок у студентів-філологів в умовах оновленої парадигми освіти можна з різних сторін, різними шляхами, та в кожному разі потрібно враховувати інтеграцію ціле-мотиваційного, пізнавального, ціннісного, операційно-діяльнісного і креативно-рефлексивного компонентів. Такий підхід потребує належної змістової наповненості навчальних занять та відповідних форм і методів їх проведення, серед яких продуктивними є рольові ігри, дискусії, проектування індивідуальних траєкторій творчо-розвивального фахового навчання, творчі презентації методичних знахідок, навчальні конференції, конкурси методичних ідей та ін.

Навчально-пізнавальна діяльність студентів організовується поетапно, при цьому всі етапи між собою тісно взаємопов'язані – лекційний курс з методики мови, практичні, лабораторні заняття, спецкурс з питань перспективних технологій навчання української мови, активна педагогічна практика, студентська наукова діяльність методичного характеру.

Належна теоретико-практична підготовка майбутнього творчого вчителя-словесника залежить від урахування в лекційному курсі досягнень сучасного мовознавства, змін, внесених до шкільних програм з мови, вимог, визначених у Державному стандарті мовної освіти та Концепції мовної освіти 12-річної школи, досвіду творчих учителів-словесників. Залежно від поставленої мети форми таких занять можуть переходити від звичайної лекції до інструктивної лекції чи лекції з елементами відеопрезентації, наприклад під час вивчення методів і прийомів навчання, лекції-діалогу про сучасний урок мови і його типи, оглядової, узагальнюючої лекції перед державними іспитами тощо.

Осучаснений зміст практичних і лабораторних занять підпорядковується конкретній темі і визначеним орієнтовним цілям формування фахових умінь, навичок, необхідних для якісного методичного становлення творчого вчителя-словесника, та передбачає діагностування відповідних досягнень студентів з подальшим корегуванням навчальної технології.

Особливістю розробленої нами технології є те, що в ній ураховано принципи ситуативності навчання, свободи асоціацій, інтеграції способів пізнавальної діяльності, диференціації та індивідуалізації навчання, креативно-рефлексивної культури. Якщо тема вивчається диференційовано, студенти діляться на групи за інтересами чи бажаннями, кожна з них займається одночасно за своїм планом. При цьому мобілізуються творчі резерви студентів, активна творча взаємодія учасників навчального процесу сприяє виробленню належного рівня професійної майстерності і мовленнєвої культури.

З огляду на те, що, з одного боку, тільки завдяки діяльності можна одержати нові освітні продукти, а з іншого – теоретичні знання становлять основу для вироблення вмінь та навичок креативно думати й реалізовувати творчі інновації в професійній діяльності, зміст тем практичних і лабораторних занять доцільно поділяти на теоретичний і практичний блоки.

Основа теоретичного блоку практичного заняття, як правило, становлять заздалегідь визначені запитання та завдання пізнавального характеру для обговорення в аудиторії. Важливі функції в навчальному процесі виконує розгляд опорної схеми заняття: допомагає студентам краще зрозуміти матеріал, його особливості, ключові поняття, виробити цілісне бачення і сприйняття теми, забезпечує системність знань, розвиває логічне мислення. Практика роботи зі студентами свідчить, що ефективна освітня діяльність, вироблення потягу до пошукової роботи, до творчості, інтересу до нового, прогресивного, прагнення брати участь у розв'язанні навчально-виховних проблем є можливими за умови доповнення традиційних методів навчання нетрадиційними. Так, продуктивними є дискусія, „мозковий штурм”, метод образно-символічного бачення тем шкільного курсу мови (написання творів на лінгвістичні теми, виготовлення студентами опорних конспектів у графічній образній формі, піктограм завдяки поєднанню логічної і емоційної сфери пізнання), ділова гра, метод проектів. Інтерактивні методи дають змогу вдосконалювати міжособистісні стосунки в спільній діяльності та спілкуванні, урізноманітнювати дидактичні техніки, посилюють активність, самостійність, розвивають творчі задатки майбутніх учителів, що, у свою чергу, виробляє прагнення до досконалості у виконанні професійних завдань та у вирішенні творчих задач.

Практичний блок зорієнтований на формування у студентів комплексних фахових умінь та навичок. З цією метою освітнього значення набуває виконання практичних завдань різної складності на вибір студента за трьома рівнями (репродуктивним, конструктивним, творчим). Ситуація вибору при цьому є важливою умовою для організації рефлексії щодо визначення індивідуально досягнутих результатів, визначення самооцінки студентів, прагнення підвищити власний рівень навчальних здобутків. Глибоке осмислення особливостей вивчення окремих питань мовної освіти у процесі виконання практичних завдань дає змогу студентам усвідомити внутрішньоопредметні зв'язки, що існують між темами цього курсу, закономірності засвоєння і розвитку мовлення учнями, роль кооперованої, ігрової, розвивальної, інтегрованої, дослідницької та ін. технологій у формуванні національно свідомої, духовно багатого мовної особистості школяра.

Практичні спостереження за розвитком майбутніх учителів показують, що досвід ефективного навчання методики мови через творчість студентів зумовлюється різними видами професійно спрямованої діяльності і способами організації навчання, як-от:

- вивчення й узагальнення методичної спадщини вітчизняних просвітителів та сучасних теоретико-експериментальних досліджень;
- визначення спільного і відмінного в різних методичних системах;
- засвоєння особливостей навчання різних розділів мови і розвитку мовлення в процесі моделювання уроків, пошуки шляхів вирішення труднощів мовної освіти;
- емоційно-логічне складання власних текстів (лінгвістичних казок, віршів, інших творів);
- укладання учительського „портфоліо”;
- розроблення мовно-мовленнєвих завдань, граматичних вікторин, кросвордів, ребусів;
- укладання міні-словників, навчальних пам’яток, збірок афоризмів;
- проведення уроків української мови, позакласних заходів;
- усвідомлення студентами власної педагогічної діяльності, визначення за допомогою рефлексії основних умов педагогічної творчості і майстерності;
- зіставлення власної моделі уроку з альтернативними аналогічними уроками іншого студента, відомого вчителя – за структурою, змістом – з подальшим уточненням, коректуванням власних навчальних продуктів;
- індивідуальне, колективне доповнення, розвивання готових методідей;
- розроблення методичних рекомендацій до опорного дидактичного матеріалу, навчальних посібників;
- групове складання систем вправ, тестів, проектів уроків на основі даного тематичного матеріалу;
- автономне опанування майбутньої спеціальності;
- самостійний пошук необхідної інформації;
- захист індивідуальних проектів нетрадиційних уроків мови, позакласних заходів мовного характеру і колективне їх обговорення та ін.

Характер продуктивної організації навчальної роботи на занятті підпорядковується домінуючій меті освітньої діяльності студентів – когнітивній, аналітичній чи креативній.

Важливим елементом розробленої технології, що спрямовується на виявлення креативного потенціалу студентів та розвиток творчого мислення, є створення таких навчальних ситуацій, за яких студенти включаються в реальний навчальний процес, переглядаючи відеоуроки, чи в його ігрову імітацію, рольову гру. Такий підхід до навчання допомагає збагнути особливості методики вивчення окремих питань шкільного курсу мови, отримати ґрунтовні знання в результаті набутого теоретико-практичного досвіду.

Окреме місце у творчому зростанні майбутнього педагога займає проблема культури мовлення, адже мовлення вчителя, надто словесника, є дієвим засобом у його професійній діяльності. Правильно організоване педагогічне спілкування створює позитивний психологічний клімат для розкриття потенційних можливостей учнів та ефективного навчання.

Живим, образним словом шкільний філолог має формувати національно свідому, духовно багату мовну особистість, яка б уміла вільно, комунікативно виправдано володіти мовними засобами залежно від комунікативної ситуації. Для цього вчителю у спілкуванні з учнями передусім самому слід цілеспрямовано добирати вербальні і невербальні засоби ефективного педагогічного впливу на дітей. Беззмістовне, штучне, одноманітне, безобразне мовлення вчителя не допоможе йому виконати навчально-виховних завдань як на аспектних уроках мови, так і на уроках розвитку зв’язного мовлення. Ситуація усного викладу матеріалу (розповіді, пояснення) у дидактичному спілкуванні потребує від учителя не просто дати певну інформацію, а викликати в учнів інтерес до предмета, активізувати асоціації, уяву, пам’ять, мислення, емоції і почуття. Використання бесіди на уроках вимагає від учителя вміння чітко формулювати запитання, адекватно реагувати на репліки, відповіді учнів. У зв’язку з цим постає завдання вироблення у студентів внутрішньої потреби у змістовному, логічному, чистому, багатому, доцільному, правильному мовленні. Зазначимо, що застосування спеціальних завдань, спрямованих на формування творчого професійного мислення майбутнього словесника, передбачає і розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності студентів, культури живого спілкування, удосконалення їхньої мовленнєвої компетентності, оскільки студенти практично включаються в словесну діяльність.

Суттєве значення має попередня підготовка студентів до практичних занять. Це можуть бути різні види організаційної і пізнавальної діяльності: самостійна індивідуальна підготовка виступів, повідомлень, вивчення теми в парах, групах з подальшою оцінкою результатів кожного.

Окремою складовою системи практичної підготовки студентів є добре продумані тестові завдання до кожної теми, що включають по кілька тісно пов’язаних варіантів відповіді, з яких слід вибрати найбільш правильний. Виконання тестів розвиває гнучкість мислення, пізнавальні здібності, дозволяє

проконтролювати і продіагностувати навчальну діяльність студентів, їхні навички, самовизначення й самореалізації у варіативних навчальних ситуаціях.

Технологія навчання, покладена в основу лабораторних занять, спрямована на те, щоб допомогти студентові набути вмінь і навичок шукати різні способи структурування теоретичного матеріалу зі шкільного курсу української мови та методики його викладання у вигляді схем, таблиць, опорних конспектів, добирати ефективні форми, методи і прийоми навчання мови в школі, складати моделі занять з урахуванням психолого-педагогічної характеристики класу, робити аналіз спостережуваного уроку мови, займатися індивідуальною дослідницькою діяльністю. Так, матеріали до практичної частини тематичного модуля підсумкової лабораторної роботи на тему „Презентація методичних ідей” студент збирає впродовж усього навчального курсу методики викладання української мови. Цього вимагає зміст і характер завдань, наприклад, підготуйте творчий звіт про самостійне дослідження методичної теми, вибраної відповідно до власних інтересів. Крім усного виступу (7-10 хвилин), також потрібно подати творчий звіт у письмовій формі (обсяг тексту – 3-4 сторінки). Критерії оцінювання виконаної студентом дослідницької роботи – актуальність і важливість теми, обґрунтування вибраних студентами навчальних методів і прийомів для творчого вирішення методичної проблеми; уміння доповідача правильно і чітко висловлювати думку, зацікавлювати аудиторію; якість виконання представленого письмового матеріалу і наочності. Під час захисту методичних положень доцільним є показ відеофрагментів уроків, комп’ютерна презентація навчальних проєктів та ін.

Зміст і структура практичних, лабораторних занять спонукають студента творчо осмислювати теорію, набувати практичного досвіду, постійно звертатися до матеріалів шкільних та вузівських підручників, навчально-методичних посібників, фахових періодичних видань. При цьому велику роль відіграє самостійна навчальна робота студентів. До того ж уведення кредитно-модульної технології у ВНЗ зумовлює пріоритетність самостійного навчання студентів під час засвоєння тематично-змістових модулів.

Важливого значення для успішного впровадження технології підготовки творчого майбутнього вчителя рідної мови набуло використання навчально-методичного забезпечення, складовими якого є розроблені нами „Практикум з методики викладання української мови” та „Методика викладання української мови в середній школі: Зошит-посібник для лабораторних робіт” [1, 2].

*Висновки...* Підбиваючи підсумки, потрібно зазначити, що технологізація навчально-пізнавальної діяльності студентів завдяки пропонованому підходу з його особистісно орієнтованою, суб’єкт-діяльнісною парадигмою забезпечує передусім свідоме розуміння значення рідної мови в школі, комплексно озброює майбутніх педагогів лінгводидактичними знаннями, формує творче професійне мислення, комунікативну гнучкість, творче ставлення до педагогічної роботи, схильність до новацій, навички продуктивної педагогічної діяльності, стимулює науково-методичну творчість студентів.

Педагогічний досвід показує, що окреслена технологія може мати творче застосування в практиці вищівської підготовки майбутніх учителів-словесників. Головним критерієм ефективності розробленої дидактичної системи виступає комплекс набутих фахових умінь студентів, рівень їхньої методичної майстерності – репродуктивний, евристичний чи креативний.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:**

1. Грибан Г.В., Кучерук О.А. Методика викладання української мови в середній школі: Зошит-посібник для лабораторних робіт студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів. – К.: Кондор, 2003. – 120с.
2. Грибан Г.В., Кучерук О.А. Практикум з методики навчання української мови. 2-е вид., змін. і доп. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 170с.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.М. Проколенко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608с.
4. Кучерук О.А., Грибан Г.В. Творче становлення майбутнього вчителя-словесника у процесі вивчення методики української мови// Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін. – Житомир: ЖДУ, 2004. – С.126 – 131.
5. Роменець В.А. Психологія творчості. – К.: Вища школа, 1971. – 247с.

#### *Анотація*

*О.А.Кучерук, Г.В.Грибан*

#### ***Развитие креативности в структуре методической компетентности будущего учителя украинского языка***

*В статье авторами очерчена суть профессиональной креативности в структуре развития лингвометодической компетентности и определены пути развития творчества будущего учителя украинского языка.*

***Ключевые слова:*** *креативность, методическая компетентность, учитель украинского языка.*

Summary

O.A.Kutcheruk, H.V.Gryban

**Development of Creativity in the Structure of Method Competence of the Future Teacher of Ukrainian Language**

*The authors of the article show the entity of professional creativity in the structure of development of the linguo-methodical competence and determine the ways of development of creativity of the future teacher of Ukrainian language.*

**Key words:** *creativity, methodical competence, teacher of Ukrainian language.*

Дата надходження статті

„19” березня 2008 р.

УДК 378.147 (045)

**І.Ю.ЛЕВЧИК,**  
викладач  
(м.Тернопіль)

**УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІШНОСТІ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ З БОКУ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД**

*Стаття розглядає умови успішності студентів з точки зору особистісно орієнтованого підходу. За допомогою орієнтації не на зміст, а на особистість студента, віру вчителів у можливості й успіх студентів, використання активних форм навчання, різних стилів викладання та багатогранного оцінювання студентів можна досягнути високих результатів у забезпеченні успішності в навчанні студентів.*

**Ключові слова:** *особистісно орієнтований підхід, індивідуальний підхід, успішність, контекстуальний, оцінювання.*

*Постановка проблеми в загальному вигляді...* Забезпечення студентам успіху в навчанні завжди було ціллю вчителів, проте з роками цей процес став ще більш критичним. У 1892 році Національна Освітня Асоціація, створена Комітетом Десяти і наділена відповідальністю точно визначати, чому саме будуть навчати у вищій школі. У 1918 році комітет іншої Національної Освітньої Асоціації створив сім принципів середньої освіти, які пізніше стали основними цілями і середньої, і початкової школи. У 1950-их роках освітяни, такі як Макс Реферті та не освітяни, такі як адмірал США Хайман Ріковер підштовхнули американську громадськість до важливого кроку – переєкзаменування шкіл. У 1972 році комітет іншої Національної Освітньої Асоціації переглянув сім кардинальних принципів і призначив, що вони все ще дійсні і повинні бути застосовані у школах. Отже, до цього моменту освітяни серйозно обдумували те, що повинно викладатися у школах, щоб бути певними, що студенти будуть добре освічені [10].

*Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...* Вихідні передумови проблеми забезпечення успішності студентів у навчанні можна розглянути, починаючи з початку 1983 року, коли активно працювали багато видатних освітян, таких як Джон Гудлед, автор „Місце під назвою школа”, Ернест Боєр („Вища Школа”), Мортімер Адлер („Пропозиція Паїдеї”) та багато інших книг та теорій про те, що вчителі повинні робити для підвищення успішності студентів. У 1980-их роках було опубліковано сотні статей, звітів та книжок, в яких розглядалося це питання. За останні роки було залучено політиків і в 1994 році президент Біл Клінтон підписав „Цілі на 2000 рік: Акт про Американську освіту”, в якому було викладено шість національних цілей освіти. Як результат підвищеної уваги до освіти, кожен штат у країні мав політиків, вчителів і батьків, активно залучених в моніторинг успішності студентів у навчанні [10]. Також питання успішності студентів досліджувалося такими науковцями як С.Аткінсоном, К.Мерфі, Е.Х.Еріксоном, П.Б.Гілдом, М.Лінном, Б.Л.Маккомбом, К.М.Спікером. Дане дослідження також спирається на роботи Х.Л.Стро, С.А.Сінка, В.Дж.Томаса та С.Ф.Ралліса.

*Формулювання цілей статті...* Цілі статті включають в себе вивчення та висвітлення факторів, які сприятливо впливають на навчання та професійну адаптацію студента у системі неперервної педагогічної освіти. З постановки загальної проблеми і огляду раніше виконаних досліджень випливає мета статті – дослідити умови успішності та професійної адаптації студентів з точки зору особистісно орієнтованого підходу до навчання.

*Виклад основного матеріалу...* Ця підвищена увага дала освітянам поштовх до вивчення факторів, які сприятливо впливають на навчання студента. Деякі з факторів були досить добре досліджені за